

**РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ
ПРОЦЕС; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО І
КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343

DOI 10.31732/2708-339X-2025-18-A17

**ДОЦІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ПЕРІОДИЧНОСТІ ВИБОРІВ ТА РЕФЕРЕНДУМІВ**

Чистякова А.С.,

кандидат юридичних наук, адвокат,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
e-mail: ChystyakovaA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9495-8143>

**THE EXPEDIENCY OF CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE
PERIODICITY OF ELECTIONS AND REFERENDUMS**

Chystiakova A.S.,

Candidate of Law, Lawyer,
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines
«KROK» University
e-mail: ChystyakovaA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9495-8143>

Анотація. Стаття спрямована на з'ясування доцільності кримінально-правової охорони періодичності виборів та референдумів на підставі співставлення змісту міжнародних нормативно-правових актів, які врегульовують виборчі та референдумні права, процедури та положень Кримінального кодексу України.

Неоднакові підходи зарубіжних країн щодо змісту та обсягу кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав має своє логічне пояснення і пов'язане воно, перш за все, із специфікою виборчого законодавства, виборчих та референдумних процедур та застосуванням різних виборчих технологій в кожній конкретній країні.

Питання корекції обсягу кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав в Україні є актуальним, оскільки і під час воєнного стану активно обговорюються ідеї щодо впровадження нових виборчих технологій (електронного голосування, проблеми якого пов'язані з ідентифікацією виборця, автентифікацією та таємницею голосування) та інші можливі зміни у виборчих та референдумних процедурах.

У статті аналізуються міжнародні джерела, які містять найкращі практики та стандарти для проведення виборчих та референдумних процедур, робиться висновок про доцільність корекції змісту й обсягу кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав з урахуванням їх змісту.

Так, в результаті дослідження зроблено висновок, що в Україні під кримінально правову охорону підпадають лише окремі елементи виборчих та референдумних процедур, а важливі принципи виборчого права (наприклад, періодичність виборчих та референдумних процедур) перебувають поза межами кримінально-правової охорони. У зв'язку з введенням воєнного стану виборчі процедури в Україні не проводились у передбачені Конституцією України строки, що призвело до тривалого відсторонення та усунення суспільства від прийняття управлінських рішень.

Також зроблено висновок про те, що не всі стадії виборчих та референдумних процедур перебувають під кримінально-правовою охороною. Тому корекція обсягу й змісту кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав має відбуватися у спосіб, коли кримінально-правова охорона охоплює ймовірні порушення на всіх стадіях виборчих та референдумних процедур.

Ключові слова: референдум, вибори, виборчі / референдумні процедури, кримінально-правова

охорона, кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність, кримінальний закон.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 15.

Abstract. The article is aimed at clarifying the feasibility of criminal law protection of the periodicity of elections and referendums based on a comparison of the content of international regulatory legal acts that regulate electoral and referendum rights, procedures and provisions of the Criminal Code of Ukraine.

The different approaches of foreign countries to the content and scope of criminal law protection of electoral and referendum rights has its logical explanation and is associated, first of all, with the specifics of electoral legislation, electoral and referendum procedures and the use of different electoral technologies in each specific country.

The issue of correcting the scope of criminal law protection of electoral and referendum rights in Ukraine is relevant because even during martial law, ideas are actively discussed regarding the introduction of new electoral technologies (electronic voting, the problems of which are related to voter identification, authentication and secrecy of voting) and other possible changes in electoral and referendum procedures.

The article analyzes international sources that contain best practices and standards for conducting electoral and referendum procedures and concludes on the expediency of correcting the content and scope of criminal law protection of electoral and referendum rights, taking into account their content.

Thus, as a result of the study, it was concluded that in Ukraine only certain elements of electoral and referendum procedures are subject to criminal law protection, and important principles of electoral law (for example, the periodicity of electoral and referendum procedures) are outside the scope of criminal law protection. Due to the introduction of martial law, electoral procedures in Ukraine were not carried out within the time limits stipulated by the Constitution of Ukraine, which led to a long-term suspension and removal of society from making administrative decisions.

It was also concluded that not all stages of electoral and referendum procedures are under criminal law protection. Therefore, the correction of the scope and content of criminal law protection of electoral and referendum rights should occur in a way where criminal law protection covers possible violations at all stages of electoral and referendum procedures.

Key words: referendum, elections, election/referendum procedures, criminal law protection, criminal offenses, criminal liability, criminal law.

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **biobl.:** 15.

Постановка проблеми. У результаті співставлення змісту міжнародних нормативно-правових актів, які врегульовують виборчі та референдумні права та які містять найкращі практики й стандарти для проведення виборчих та референдумних процедур і положень Кримінального кодексу України робиться висновок, що кримінально-правова охорона виборчих та референдумних прав потребує певної корекції. Обґрунтовується доцільність кримінально-правової охорони періодичності виборів та референдумів.

Стан опрацювання проблеми. Існує чимало наукових досліджень предметом яких є виборче право, виборчі права, виборчі процедури, виборчі системи та технології [1], так само є спеціальні дослідження в сфері кримінального права, предметом яких є кримінальні правопорушення, що посягають на виборчі права громадян та їх право на участь у референдумі [2]. Зазначені джерела у їх сукупності дають загальне уявлення про те, які виборчі права та аспекти виборчих процедур є

об'єктами кримінально-правової охорони, так само дозволяють визначити доцільність кримінально-правової охорони виборчих прав та виборчих процедур й актуальність змісту кримінально-правових норм.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Водночас, виборчі та референдумні права та процедури під час воєнного стану, як і доцільність кримінально-правової охорони періодичності виборів та референдумів не були об'єктами глибокого наукового аналізу, що актуалізує подальші дослідження в цій сфері.

Мета статті – сформулювати пропозиції стосовно корекції змісту та обсягу кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн свідчить, що виборчі права та виборчі процедури підпадають, в тій чи іншій мірі, в тому числі і під кримінально-правову охорону. Неоднакові підходи щодо змісту та обсягу кримінально-правової охорони виборчих

та референдумних прав пов'язані, перш за все, із специфікою виборчого законодавства, виборчих та референдумних процедур та застосування різних виборчих технологій в кожній конкретній країні.

Основу регулятивного законодавства, яке врегульовує виборчі процедури в Україні й визначає способи реалізації виборчих прав є Виборчий кодекс України, який увібрав положення основних законодавчих актів, пов'язаних із виборчим процесом: «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України» «Про місцеві вибори». Також залишаються чинними закони «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців» та ін. Відповідно до Виборчого кодексу України в Україні проводяться такі типи виборів: 1) вибори Президента України; 2) вибори народних депутатів України; 3) місцеві вибори: а) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; б) вибори депутатів сільської, селищної, міської ради; в) вибори сільського, селищного, міського голови; г) вибори депутатів районної ради; г) вибори депутатів обласної ради; д) вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради).

Статтею 6 Виборчого кодексу України передбачено, що виборчі права громадян України – це гарантовані Конституцією України та Виборчим кодексом їхні права на участь у виборах, які проводяться в Україні. Основні виборчі права громадян України включають: 1) право вільно обирати (право голосу на виборах); 2) право бути обраним.

Норми, які прямо пов'язані з реалізацією виборчих прав містяться у: Конвенції про політичні права жінок (ст. 1-3) [3]; Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (ст. 5) [4]; Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 7) [5]; Конвенції про права осіб з інвалідністю (ст. 29) [6], Рамковій Конвенції про захист національних меншин [7]; Європейській хартії місцевого самоврядування [8].

Кодекс належної практики референдумів (Code of Good Practice on Referendums) містить перелік принципів європейської виборчої спадщини, що застосовуються як до виборів, так і до референдумів (загальне, рівне, вільне, таємне та пряме виборче право) та умов для реалізації цих принципів (включаючи повагу до основних прав, стабільність закону, організацію голосування неупередженим органом, наявність ефективної апеляційної системи), пристосовуючи їх до особливостей референдуму [9]. Кодекс належної практики у виборчих справах спрямований на сприяння гармонізації виборчих стандартів та на функціонування еталону для оцінки виборів. [10] Кодекс належної практики щодо політичних партій (Code of Good Practice in the field of Political Parties) наголошує на дотриманні демократії всередині політичних партій [11].

Стаття 3 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який ратифіковано ЗУ «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції [12] передбачає право на вільні вибори відповідно до якої «Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу».

Відповідно до ст. 21 Загальної декларації прав людини, «Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які мають проводитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування».

Вільні вибори повинні відповідати трьом критеріям: їх слід проводити з

певною періодичністю; процедура голосування має бути таємною; має бути забезпечено право людей голосувати вільно (без примусу). Це право містить два аспекти: право голосувати (активний аспект) і право балотуватися й бути обраним (пасивний аспект).

Стаття 25 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права зазначає, що кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість: а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців; с) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

Періодичність виборів – один із головних принципів виборчого права, що закріплений, у Декларації про критерії вільних і справедливих виборів, у статті 3 Протоколу Першого до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Безпосередньо принцип періодичності не містить конкретизації щодо проміжку часу, через який мають проводитися вибори. Однак в інших джерелах можна побачити приблизну інтерпретацію даного принципу. Так, Кодекс належної практики у виборчих справах передбачає, що вибори проводяться, як правило, «з періодичністю в 4–5 років, президентські вибори можуть проводитися з меншою періодичністю, хоча не рідше, як раз на 7 років (пункт 57)» [13].

Принцип періодичності пов'язаний, перш за все, з часовими обмеженнями повноважень представницьких та виконавчих органів державної влади. Влада, у разі відсутності періодичності виборів, з великою вирогідністю, набуває ознак авторитарного та/чи тоталітарного характеру.

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів та конвенцій, які врегульовують виборчі та референдумні

процедури і змісту ст. ст. 157, 158, 1581, 1582, 1583, 159, 1591, 160 КК України дають підстави для висновку, що в Україні під кримінально-правову охорону підпадають лише окремі аспекти виборчих та референдумних процедур і лише на певних (не всіх) стадіях виборчих та референдумних процесів, а важливі принципи виборчого права (наприклад періодичність виборів) перебувають поза межами кримінально-правової охорони. Так, наприклад, через введення воєнного стану виборчі процедури в Україні не проводились у передбачені Конституцією України строки, що призвело до тривалого відсторонення та усунення суспільства від прийняття управлінських рішень.

Виборчий кодекс України у ст. 20 визначає, що виборчий процес не відбувається, а припинення чи скасування дії режиму воєнного або надзвичайного стану перебіг відповідного виборчого процесу, припиненого у зв'язку з цим, розпочинається спочатку. Одночасно під час інтеграції даної норми в Виборчий кодекс не було враховано, що воєнний стан може мати триваючий / продовжуваний характер, тобто дана норма проектувалася з розрахунку на те, що воєнний стан може бути тільки короткостроковим, як і більшість атипових норм.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (війни або іншої суспільної небезпеки) передбачений Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 4), а також Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 15). Стаття 15 Конвенції передбачила ситуації правомірного відступу від зобов'язань наступними трьома умовами: (1) відступ може мати місце тільки під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації; (2) заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не виходять за межі, яких вимагає гострота становища; та (3) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням Держави згідно з міжнародним правом [15]. З відступом від зобов'язань пов'язані також положення ст. ст. 17, 18 Конвенції, які

встановлюють, що «жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції, так само «Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права застосовує термін «надзвичайне становище в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою» і дозволяє відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження». Таким чином, саме наявна та реальна «гострота положення» робить відступ від зобов'язань «правомірним». Одночасно міжнародні джерела кількісних/якісних показників «гостроти» не містять, у зв'язку з чим в кожному конкретному випадку «гострота» визначається кожною країною індивідуально та залежно від конкретних обставин, які не мають єдиних/аналогічних/схожих орієнтирів.

У Сіракузьких принципах тлумачення обмежень та відступу від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (документ ООН E/CN.4/1985/4) пропонуються загальні принципи тлумачення положень Пакту, що відносяться до правомірності. Зокрема, «тлумачення будь-яких обмежень має бути максимально конкретним та будь-які сумніви мають вирішуватися на користь захисту розглядуваних прав» (п. 3 розділу «А» правил); «при застосуванні обмеження, держава не повинна застосувати засоби, які призводять до більшому обмеженню прав, ніж це

необхідно для досягнення мети для якої вводиться обмеження» (п. 11 розділу «А» Правил). Принцип гострої необхідності повинен бути застосований об'єктивно. Кожний відступ від прав має бути спрямований на усунення реальної, очевидної, дійсної або невідвортної загрози і не може застосовуватися виключно у зв'язку з очікуванням потенційної загрози (пункт 54 Розділу «С» Правил); «При визначенні того, наскільки відступ від зобов'язань відповідає гостроті зобов'язань, думка влади країни не може вважатися визначальною (пункт 57 розділу «С» Правил).

Конституційне законодавство багатьох країн передбачає перенесення дати проведення виборів під час надзвичайних ситуацій. Так, за наслідками пандемії COVID-19, мінімум 70 країн по всьому світові відтермінували проведення виборів у 2020–2021 роках [16]. Ситуація з пандемією COVID-19 спровокувала дискусії стосовно пошуку нових технологічних рішень, здатних забезпечити проведення демократичних процедур у форс-мажорних ситуаціях.

Питання доцільності кримінально-правової охорони періодичності виборів є актуальним і таким, що потребує подальших наукових досліджень. Вважаємо, що періодичність виборів має бути забезпечена, в тому числі під час воєнного стану, оскільки вона дозволяє суспільству впливати на прийняття управлінських рішень. Фокус уваги повинен зосереджуватись на пошук таких технологічних рішень, які були б здатні забезпечити дану періодичність виборів та /чи референдумів навіть в форс-мажорних ситуаціях та водночас зберегли б всі стандарти чесних і прозорих виборів. Кримінально-правова охорона виборчих та референдумних прав має включати як безпосередньо охорону періодичності виборів та референдумів, так і технологічних процесів та/або процедур, які таку періодичність забезпечують.

Висновки. Корекція змісту й обсягу кримінально-правової охорони виборчих та референдумних прав має відбуватися з урахуванням змісту

міжнародних нормативно-правових актів, які містять стандарти проведення виборчих та референдумних процедур. Кримінально-правова охорона виборчих та референдумних прав має

включати як безпосередню охорону періодичності виборів та референдумів, так і технологічних процесів та/або процедур, які таку періодичність забезпечують.

Література:

1.Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Одеса, 2004. 22 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U001520>; Корнієнко В.О. Європейські виборчі стандарти та конституційно-правове регулювання місцевих виборів в Україні.. дис. наукового ступеня доктора філософії, Одеса, 2021, 227 с.; Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Baite, 2018. 908 с. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/Ключковський-Принципи-виборчого-права.pdf>; Сergyoga С. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України. *Вісник центральної виборчої комісії*. 2007. No 1. С. 38–44.

2.Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): дис. доктора юрид. наук, 2006, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, URL: <https://uacademic.info/ua/document/0507U000051>; Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі : кримінально-правова характеристика : [монографія] / Петро Петрович Андрушко. К. : КНТ, 2007. 328 с.; Кримінальна відповідальність за порушення виборчих і референдумних прав / [П. П. Андрушко, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова та ін.] ; під ред. В. П. Тихого. Х. : Вид-во Кроссрод, 2008. 344 с.; Лихова С.Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження). Автореф. дис... доктора юридичних наук. К., 2006. С. 14-15.; Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. С. 219.; Дробуш І.В. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності у сфері реалізації виборчих прав громадян України. Часопис Київського національного університету права: Український науково-теоретичний часопис. 2006. № 4. С. 58-63.; Горяний С.В. Виборчі права як об'єкт злочину... дис...канд. юрид. наук, Київ, 2014, 223 с.; Кубарева О. В. Злочини, пов'язані з реалізацією виборчого права: суть та загальна характеристика. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. No 1. С. 128–135.; Кубарева О. В. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. No 6. С. 116–122.; Кубарева О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права : автореф.дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 18 с. ; Мозоль С. А. Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян : дис. .канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 267 с.; Кузнецов М.Г. Транснаціональні виборчі злочини: правова кваліфікація, особливості розслідування та запобігання в контексті національної безпеки України. *Правова позиція*. No 4 (45), 2024, URL:<http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7163/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3.Конвенція про політичні права жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1952 р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156

4.Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

5.Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю Організація Об'єднаних Націй 18 грудня 1979 р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

6.Конвенція про права осіб з інвалідністю Організація Об'єднаних Націй 13 грудня 2006 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

7.Рамкова Конвенція про захист національних меншин 1995 р. Рада Європи, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

8.Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р., Рада Європи. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

9.Code of Good Practice on Referendums adopted by the Council for Democratic Elections at its 19th meeting (Venice, 16 December 2006) and the Venice Commission at its 70th plenary session (Venice, 16-17 March 2007) CDL- AD(2007)008-e. Council of Europe : website. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-e)

10.Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською Комісією на 52 пленарній сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), CDL-AD(2002)023rev Висновок n° 190/2002. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2002_023_rev_2002_10_30.pdf

11.Code of Good Practice in the field of Political Parties adopted by the Venice Commission at its 77th

Plenary Session (Venice, 12-13 December 2008) and Explanatory Report adopted by the Venice Commission at its 78th Plenary Session (Venice, 13-14 March 2009) CDL-AD (2009) 002. Council of Europe, URL: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2009-002-e>

12. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції від 17 липня 1997 року N 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text>

13. Посібник зі статті 15 ЄКПЛ. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с., URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr

14. Lawless v Ireland № 3 Приложение No 332/57 (A / 3), [1961]. Court of Human Rights : website. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>

15. Global overview of COVID-19: Impact on elections. International IDEA :. URL: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>

References:

1. Afanasieva, M. V. (2004). Constitutional and legal support of electoral technologies in Ukraine [in Ukrainian]. Author's abstract, Candidate of Legal Sciences. Odesa. <https://uacademic.info/ua/document/0404U001520>. Korniienko, V. O. (2021). European electoral standards and constitutional-legal regulation of local elections in Ukraine [in Ukrainian]. Doctor of Philosophy dissertation, Odesa, 227 p. Kliuchkovskiy, Y. B. (2018). Principles of electoral law: Doctrinal understanding, status, and prospects of legislative implementation in Ukraine [in Ukrainian]. Kyiv: Vaite. <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/Ключковский-Принципы-выборного-права.pdf> Sierohina, S. (2007). European electoral standards and electoral legislation of Ukraine [in Ukrainian]. Bulletin of the Central Election Commission, (1), 38–44.

2. Lykhova, S. Ya. (2006). Crimes against civil, political, and social rights and freedoms of citizens under the Criminal Code of Ukraine: Theoretical-legal research [in Ukrainian]. Doctor of Law dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv. <https://uacademic.info/ua/document/0507U000051>. Andrushko, P. P. (2007). Crimes against citizens' electoral rights and their right to participate in referendums: Criminal-legal characteristics [in Ukrainian]. Kyiv: KNT. Andrushko, P. P., Zinchenko, I. O., Lykhova, S. Ya., et al. (2008). Criminal liability for violations of electoral and referendum rights [in Ukrainian]. Kharkiv: Crossroad. Drobush, I. V. (2006). Current problems of criminal liability in the field of citizens' electoral rights in Ukraine [in Ukrainian]. Kyiv National University of Law: Ukrainian Scientific-Theoretical Journal, (4), 58–63. Horyany, S. V. (2014). Electoral rights as an object of crime [in Ukrainian]. Candidate of Legal Sciences dissertation, Kyiv, 223 p. Kubarieva, O. V. (2008). Crimes related to the exercise of electoral rights: Essence and general characteristics [in Ukrainian]. Scientific Bulletin of Kyiv National University of Internal Affairs, (1), 128–135. Kubarieva, O. V. (2008). Features of using special knowledge in the investigation of crimes related to the exercise of electoral rights [in Ukrainian]. Scientific Bulletin of Kyiv National University of Internal Affairs, (6), 116–122. Kubarieva, O. V. (2010). Investigation of crimes related to the exercise of electoral rights [in Ukrainian]. Author's abstract, Candidate of Legal Sciences, Kyiv, 18 p. Mozol, S. A. (2008). Prevention of crimes against citizens' electoral rights [in Ukrainian]. Candidate of Legal Sciences dissertation, Kyiv, 267 p. Kuznetsov, M. H. (2024). Transnational electoral crimes: Legal qualification, investigation features, and prevention in the context of national security of Ukraine [in Ukrainian]. Legal Position, (4, 45). <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7163/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. United Nations General Assembly. (1952, December 20). Convention on the Political Rights of Women. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156

4. United Nations. (1965, December 21). International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

5. United Nations General Assembly. (1979, December 18). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

6. United Nations. (2006, December 13). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

7. Council of Europe. (1995). Framework Convention for the Protection of National Minorities. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

8. Council of Europe. (1985). European Charter of Local Self-Government. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

9. Council of Europe. (2006, December 16; 2007, March 16–17). Code of Good Practice on Referendums CDL-AD(2007)008-e. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-e)

10. Council of Europe. (2002, October 18–19). Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report CDL-AD(2002)023rev. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2002_023_rev_2002_10_30.pdf

11. Council of Europe. (2008, December 12–13; 2009, March 13–14). Code of Good Practice in the Field of Political Parties and Explanatory Report CDL-AD(2009)002. <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2009-002-e>

12. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997, July 17). Law of Ukraine on Ratification of the Convention for the

Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950, First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7, 11 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вп#Text>

13. Council of Europe / European Court of Human Rights. (2016). Guide on Article 15 ECHR. Derogation in times of emergency. 14 p. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr

14. Lawless v Ireland, № 3, Application No. 332/57 (A/3), [1961]. Court of Human Rights. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>

15. International IDEA. (n.d.). Global overview of COVID-19: Impact on elections. <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>

Стаття надійшла до друку 19 листопада 2025 року